

on-line >>> www.alnari.rs
mail to >>> office@alnari.rs

Naziv originala:
Javier Moro
EL SARI ROJO

Copyright © Javier Moro, 2008
Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje Alnari d.o.o.

ISBN 978-86-7710-530-3

PRAVA NA FOTOGRAFIJE

1, 8, 20: © Havijer Moro.
2, 3, 7: © Jawaharlal Nehru Memorial Fund. 4, 17, 23: Bettmann / Corbis.
5: © The Nehru Memorial Museum and Library. 6: © Hulton - Deutsch Collection / Corbis. 9: © SPI.
10, 12, 13: © Kapur Baldev / Sygma / Corbis. 19: © Virenda Prabakar.
21: © Ragu Raj.
22: © Vali Mek Nami / Corbis. 24: © Kristijan fon Štajglic.
25, 28: © Alain Noges / Corbis.
27: © Žak Langvin / Corbis Sygma. 29: © Bavan Sing / India Today.
31: © T. C. Malotra / Zuma / Corbis.
32: © Radžeš Kumar Sing / AP Photo / Radial Press. 34: © Ragu Raj / Magnum / Photos.
35: © Sita Mendes.
11, 14, 15, 16, 18, 26, 30, 33: Prava zadržana.

HAVIJER MORO

Crveni sari

Prevela sa španskog
Milica Maletić

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2010.

*Rodila si se sa ovom knjigom i
tebi je posvećujem, Olivija*

OTVARANJE

*Izvedi me iz magnovenja u svetlost,
iz smrti u besmrtnost.*

VEDSKA MOLITVA

1.

NJU DELHI, 24. MAJ 1991. GODINE.

SONJA GANDI NE MOŽE DA poveruje u to da je čovek njenog života mrtav, da više neće osetiti njegova milovanja, ni toplotu njegovih poljubaca. Da neće ponovo videti taj tako prijatan osmeh koji joj je jednom zarobio srce. Sve se dogodilo tako brzo, tako brutalno, tako neočekivano da još uvek to ne može da prihvati. Pre dva dana, njen muž je ubijen u terorističkom atentatu. Zvao se Radživ Gandhi, bio je premijer, a malo je nedostajalo da to ponovo bude, sudeći po anketama, da njegova izborna kampanja nije osujećena na tako tragičan način. Imao je četrdeset šest godina.

Danas, glavni grad Indije spreman je da se oprostí od posmrtnih ostataka ovog istaknutog sina otadžbine. Kovčeg u kojem se nalazi telo izložen je u velikom salonu kuće *Tin Marti*, rezidencijalne palate gde je proveo svoje detinjstvo kada je njegov deda, Džavaharlal Nehru, bio premijer Indije. To je jedna kolonijalna, bela palata, okružena parkom s velikim indijskim urmama i flamboajanom, čije se crveno cveće ističe na travnjaku požutelom od tolike vrućine. Isprva projektovana da bi pružila utočište glavnom komandantu britanskih snaga, nakon sticanja nezavisnosti postala je rezidencija najvišeg zapovednog tela nove indijske nacije. Tu se nastanio Nehru, zajedno sa svojom ćerkom Indiom i svojim unucima. Baštovani, kuvari i ostali članovi posluge koji danas, zajedno s hiljadama kompatriota, dolaze da odaju počast

ubijenom vodi, teško mogu da poveruju u to da su posmrtni ostaci koji leže u ovoj kapeli pripadali onom detetu koje se igralo žmurke u tim prostorijama velikim poput pećina, s plafonima visokim šest metara. Čini im se da još uvek odzvanja njegov smeh dok je trčao i jurio svog brata po tim dugačkim hodnicima, a njegovi deda i majka dočekivali nekog šefa vlade u jednom od salona.

Jedna velika Radživova fotografija s belim vencem postavljena je na kovčeg uvijen u zastavu šafran, bele i zelene boje, boje nacije. Njegov osmeh pun svežine poslednja je slika koju će hiljade osoba koje defiluju po palati *Tin Marti* nositi u sećanju, uprkos 43 stepena koja označava živa u termometru. To je slika koju će takođe poneti članovi njegove porodice, jer je telo ovog muškarca – koje je ženama bilo tako lepo – toliko uništeno da lekari, uprkos pokušajima da ga sastave, nisu uspeli da daju oblik amorfnoj masi mesa koju je za sobom ostavila bomba. Kažu da se jedan od njih onesvestio u pokušaju da ga balsamuju. Stoga su se ograničili na to da stave pamuk i zavoje, i mnogo leda kako bi izdržao do dana kremacije.

„Molim vas, pazite, nemojte ga povrediti“, uz bolnu grimasu kaže njegova udovica onima koji s vremena na vreme dolaze da ponovo stave led, jer temperatura neumoljivo raste, i nastaviće da raste sve do prvih dana jula, sve dok ne prestanu monsunske kiše. Njena jedina uteha – da je verovatno mogla isto tako da završi da je poslala s njim, kao što je toliko puta činila – nije joj značila, jer je i ona u ovom trenutku želela da umre. Želela je da bude s njim, zauvek s njim, ovde i u večnosti. Volela ga je više od same sebe.

Istina, tu su njena deca. Mlađa devetnaestogodišnja Prijanka, visoka, crne kose, jakog karaktera i konstitucije. Pobrinula se za pripremu sahrane i veoma brine o svojoj majci. Tera je da pojede nešto, ali i samo spominjanje hrane stvara joj mučninu. Dva dana živi na vodi, kafi i soku od limete. Njena stara prijateljica astma, koja je prati otkad je bila mala devojčica, ponovo se pojavila. Pre dve noći, kada su je obavestili da je njen muž žrtva atentata, imala je tako snažan napad da je skoro izgubila svest. Čerka je otišla po antihistamine i dala joj, iako nije uspela da je uteši. Pribojava se da će od toplote i bola ponovo početi da se guši.

Stariji dvadesetjednogodišnji Raul upravo je došao s Harvarda gde studira. U svom sinu prepoznaje svog muža: iste nežne crte lica, isti

osmeh, isti izraz dobrote. Gleda ga s beskrajnom nežnošću. Deluje joj suviše mlado da zapali pogrebnu lomaču svog oca, što je po hinduiističkoj tradiciji sinovljeva dužnost.

U jedan po podne, dolazak tri generala, predstavnika svojih vojski, označava zvanični početak državne sahrane. Baš pre nego što vojnici podignu kovčeg uz pomoć Raula i drugih porodičnih prijatelja, Prijanka se približava da ga pomiluje, kao da tako želi da se oprostí od svog oca pre nego što započne poslednje putovanje. Njena majka, koja je bila zauzeta pozdravljanjem tolikih ličnosti, ostaje na izvesnoj udaljenosti, gledajući scenu sa suzama u očima. Obučena je u čisto beli sari, kao što dolikuje udovicama iz Indije. Više od pola svog života živi ovde, tako da se oseća kao Indijka. Prošlog februara proslavila je dvadeset tri godine braka s Radživom večerajući u jednom restoranu u Teheranu, gde je pošla s njim na službeni put. I dalje je veoma lepa, kao što je bila sa osamnaest godina kada ga je upoznala. Crna kosa, prošarana tek ponekim sedim vlasima, pažljivo je začesljana unazad, pokupljena u punđu i pokrivena jednim krajem sarija. Da nisu natečene od plača, njene oči bile bi krupne. Imaju tamnosmeđu boju, s dugim, precizno počupanim obrvama. Ima pravilan nos, pune usne, veoma belu put i izraženu vilicu. Danas liči na jednu od onih napaćenih heroina jedne superprodukcije indijskog filma, iako njena silueta i njen uspravni stav podsećaju na neku boginju rimskog panteona, možda zbog toga što sari koji veoma prirodno nosi liči na tunike antičkih žena. Ili možda zbog svog fizičkog izgleda. Rodila se i odrasla u Italiji. Njeno devojčako ime je Sonja Majno, premda je poznata kao Sonja Gandi, sada kao Radživova udovica.

Više od pola miliona ljudi prkosi vrućini da bi videli pogrebni sprovod koji ide ka mestu kremacije, na nekih deset kilometara udaljenosti, iza zidina koje su podigli mogulski carevi da bi zaštitili stari Delhi, u predivnim vrtovima smeštenim na obalama reke Džamne. Platformu na točkovima s kovčegom ukrašenim margaritama, koju je štitilo pet odreda sa po trideset tri vojnika, vuče jedan vojni kamion takođe prekriven cvećem. Na klupicama unutar nje sede zapovednici vrhovne vojske. Za njom idu automobili u kojima su članovi porodice. Jedan

radoznalac uspeva da vidi kako je Sonja skinula svoje ogromne naočare za sunce da bi maramicom prešla preko lica i drhtavom rukom obrisala suze. Sprovod je krenuo bulevarom Radžpat, oivičenim negovanim vrtovima gde su generacije stanovnika Delhija šetale pod senkom njihovih velikih drveća, uglavnom stoletnih jambuna sa crnim plodovima poput smokvi. Veći deo drveća zasađen je kako bi se izborili s vrućinom kada su Englezi odlučili da od Delhija naprave novi glavni grad Carstva na uštrb Kalkute. Podigli su prijatan grad vrt sa širokim bulevarima i veličanstvenim pogledima, kao što dolikuje glavnom gradu jednog carstva. Veliki centralni pogled koji se pruža Radžpatom, preplavljenom svetinom koja nosi narandžaste poljske karanfile, što je sveta boja za hinduiste, Sonji donosi sećanja na srećnu prošlost, vremenski tako blizu, a sada, međutim, tako daleku... U ovom istom bulevaru i pred Indijskom kapijom, lokalnom varijantom pariskog trijumfalnog luka, bila je 26. januara, na dan nacionalnog praznika, kada je prisustvovala vojnom defileu zajedno s Radživom... Koliko puta je tome prisustvovala? Skoro onoliko puta koliko je godina provela u Indiji. Ceo jedan život. Jedan život koji se završava.

Da ironija tragedije bude veća, njen automobil se zaustavlja i ne uspeva ponovo da upali. Motori stradaju na ovoj temperaturi i pri ovakvoj brzini. Sonja i njena deca napuštaju vozilo a gomila istog trenutka kreće ka njima, primoravajući *Crne tigrove*, specijalne jedinice bezbednosti obučene u crno, da se brzo rašire i obrazuju ljudski lanac kako bi ih zaštitili dok prelaze u drugi automobil. Sprovod potom ponovo kreće, u harmoničnom ritmu legije časti. Kasnije, u uskim ulicama blizu Konaut plejsa, gomila se pretvara u ljudsku plimu spremnu da sve preplavi, kao da želi da proždere sprovod, a sistem bezbednosti s teškom mukom uspeva da je zadrži u svojim granicama. Na licima te gomile oslikava se iscrpljenost, s njih kaplju biserne kapljice znoja, a pogledi crnih očiju zastaju pred četiri vojna kamiona puna novinara iz celog sveta. Muškarci i žene, deca i starci neutešnog lica i očiju punih suza bacaju latice cveća na kovčeg.

Sprovod dolazi na mesto kremacije u pola pet po podne, sa satom za-kašnjenja u odnosu na predviđeno vreme. Danas je prisutno toliko

ljudi da se ne vide cvetna dvorišta, već samo veliko drveće, poput već-nih stražara koji bacaju svoju saosećajnu senku na prisutne, od kojih su jedni obučeni u crno, kao Džon Mejdžor ili princ od Velsa, drugi u vojničku uniformu, kao Jaser Arafat, i svi se obilno znoje. Pogrebna lomača sačinjena od deset kvintala drva stoji spremna. Iza, na jednoj platformi koja je napravljena specijalno za ovu priliku, smešta se najuža rodbina. Na udaljenosti od nekih trista metara ka severu nalaze se mauzoleji Nehrua i njegove ćerke Indire, podignutih tačno na mestu gde su ih kremirali, a koje više nikada neće moći da bude namenjeno drugoj svrsi, kao što tradicija nalaže. Radživ će uskoro dobiti svoj, od obrađenog kamena u obliku lotosovog lista. Porodica ujedinjena u smrti.

Neki vojnici izvlače Radživovo telo iz kovčega i postavljaju ga na pogrebnu lomaču, glavom prema severu kako nalaže ritual. Potom generali tri vojske pažljivo savijaju zastavu koja obavija osakaćeni leš i seku konopce belog pokrova koji ga čuva. Članovi porodice su na nogama, rame uz rame. Sveštenik, starac duge brade bele kao sneg koji kao da je izašao iz neke stare priče, sprovodi postupke vedskih rituala i izgovara jednu kratku molitvu: „Izvedi me iz nestvarnog u stvarno, iz magnovenja u svetlost, iz smrti u besmrtnost...“ To je jedan poznati starac: on je predvodio i Indirinu sahranu. Raulu, obučenom u belu *kurtu*, predaje mali krčag pun svete vode iz reke Gang. Mladić, bos, pognute glave i zamišljen iza svojih naočara sa crnim staklima, obilazi tri kruga oko lomače dok prosipa nekoliko kapi na svog oca, ispunjavajući tako ritual pročišćavanja duše. Potom se spušta na kolena pored njegovih posmrtnih ostataka i plače u sebi, da ga niko ne vidi. Plače za ocem koji je uvek bio tolerantan i saosećajan i koji je obožavao svoju decu. Kaplju suve suze iz jedne rane koja, sluti, nikada neće zarasti. Njegova majka i sestra Prijanka, čiji dostojanstveni mir potresa prisutne, približavaju se lomači i pažljivo polažu trupce sandalovine i perle brojanice na telo, pokretima koje su zabeležile televizije čitavog sveta.

Dolazi čas za opraštanje. Sonja stavlja jedan dar na telo u visini srca. Napravljen je od kamfora, kardamoma, karanfila i šećera i veruje se da doprinosi iskorenjivanju nesavršenosti duše. Potom mu dodiruje stopala u znak strahopoštovanja, kao što je običaj u Indiji, prekršta ruke u visini grudi, poslednji put se klanja pred svojim mužem i povlači se. Putem televizijskih kamera svet otkriva ovu stoičku ženu koja podseća

na Džeklin Kenedi pre dvadeset osam godina u Arlingtonu. Sada je pet i dvadeset po podne.

Nakon pet minuta, njen sin Raul, ozbiljan i odlučan, obilazi tri kruga oko lomače pre nego što smesti zapaljenu baklju koju drži u ruci među debla sandalovine. Ne drhti mu ruka: njegovu dužnost kao dobrog sina jeste da pomogne da se duša njegovog oca oslobodi smrtne ljušture i dosegne nebo. Čini se kao da se vreme zaustavilo na nekoliko sekundi. Ne vidi se ni dim ni plamen, samo se čuju vedske pesme među gomilom. Sonja je ponovo sakrila lice iza naočara za sunce. Da je ne vide da plače. Mora da ostane pribrana, kao što je bila i do sada, koliko god da joj je teško. Pribrana kao što je ostao Radživ kada je zapalio pogrebnu lomaču svoje majke Indire Gandhi, pre samo sedam godina, dok je mali Raul plakao u njenom naručju. Pribrana kao i sama Indira kada je prisustvovala kremaciji svog oca Džavaharla Nehrua, a potom svog sina Sandžaja, svog miljenika, svog predodređenog naslednika, koji je poginuo kada mu se avion srušio jednog sunčanog nedeljnog jutra, pre već jedanaest godina. To je datum koji Sonja ne može da zaboravi, jer od tog dana ništa više nije bilo kao pre.

Morala je da izvuče snagu iz najvećih dubina svog bića da bi danas bila tu, pošto su se hinduistički sveštenici protivili da prisustvuje kremaciji. Nije običaj da udovica bude prisutna, a pogotovo ako je druge vere. Ali povodom ovoga Sonja je bila nepokolebljiva. Reagovala je kao što bi učinila njena svekrva Indira, ne dozvolivši da je pokore ni predrasude ni arhaični običaji. Nema tog razloga zbog kojeg bi ostala kod kuće dok ceo svet prisustvuje drugoj smrti njenog muža. Tako je rekla organizatorima sahrane. Nije čak morala ni da im zapreti da će slučaj izneti pred najviši organ vlasti, jer su ustuknuli pred snagom njene odlučnosti. Sonja Gandhi zaista zaslužuje da se napravi izuzetak.

Ali sada treba izdržati. Ne oklevati, ne pasti u nesvest, ne pokleknuti. Živeti dalje, iako to izgleda teško kada neko želi da umre. Kako je teško ne dozvoliti da te emocije preplave kada vedski psalmi ustupe mesto topovskim pozdravima, a vojnici, besprekorno postrojeni, pruže svoja oružja i spuste ih na tlo, u znak žalosti, nakon čega se začuju njihove vojničke trube. Kada velikodostojnici pristigli iz celog sveta, generali, u svojim šarenim i tako kitnjastim šinjelima, i predstavnici indijske vlade, u svojim pamučnim odelima izgužvanim i potpuno mokrim nakon

što su toliko vremena čekali na najvećoj vrućini, ustanu u isto vreme i ostanu nepomični, skamenjeni u kratkom odavanju poslednje pošte. Kada prijatelji, pristigli iz Evrope i Amerike da kažu poslednje zbogom, ne uspevaju da zadrže plač. Sonja među njima prepoznaje Kristijana fon Štajglica, prijatelja koji joj je predstavio Radživa kada su bili studenti na Kembridžu, a koji je došao u pratnji Pilar, svoje žene Španjolke.

A potom žamor koji se iznenada pojačava, poput dubokog mora koje nadolazi izdaleka, iz predgrađa grada a možda i iz četiri ugla ogromne zemlje, a koji se pretvara u jedinstveni zastrašujući grlati uzvik, uzvik hiljade grla koja su izgleda postala svesna nepovratne smrti u trenutku kada lomaču iznenada zahvata plamena eksplozija i za nekoliko minuta uvija pokrov u fatalni zagrljaj. Raul se odmakao nekoliko koraka. Sonja se ljulja. Njena ćerka je grli oko ramena i pridržava je dok ne povrati snagu. Preko plamenog zida, njih troje prisustvuju drevnom i užasnom spektaklu dok gledaju kako osoba koju najviše vole nestaje i pretvara se u pepeo. To je kao druga smrt, spora, prožimajuća, da bi živi uvek pamtili da niko ne može da pobegne od neizbežnosti sudbine. Zato što je to smrt koja ulazi na pet čula. Miris paljevine, prozirne boje živih iza užarenog vazduha koji se penje s lomače, uzdiže vrtloge pepela, ukus znoja, prašine i dima koji se lepi za usne, a potom povici: „Živeo Radživ Gandi!“ koji se razležu iz gomile i u isto vreme stvaraju već viđenu i večnu scenu. Kako se plamen uzdigao, Raul je otpočeo sa sprovođenjem poslednjeg dela rituala. Naoružan bambusovom motkom dugačkom oko tri metra, simbolično udara lobanju svog oca kako bi mu se duša uznela u nebo u iščekivanju svoje naredne reinkarnacije.

Za Sonju ne postoje reči koje bi opisale ono što upravo gleda, predstavi užasnog osećanja gubitka koji je razjeda iznutra, kao da joj neka nesavladiva sila komada utrobu. Nikad kao u tom trenutku nije razumela duboko značenje ovog starinskog običaja. Seća se da je napravila gadljivu grimasu kada je, tek što je došla u Indiju, saznala za postojanje *satija*. *Kakav užas, kakvo varvarstvo*, pomislila je. U stara vremena, narod se divio udovicama koje su imale hrabrosti da se bace na pogrebnu lomaču muža da bi zajedno s voljenim bićem otpočele put ka večnosti. One koje su se herojski bacale u plamen posle su bile smatrane za božanstva, i kao takve obožavali su ih godinama, a neke i vekovima. Ritual *satija*, koji vodi poreklo iz plemićkih porodica Radžputa, kaste

ratnika severne Indije, posle se preneo na skromnije klase, a na kraju se iskvario. Englezi su ga zabranili, kao što je učinila i prva demokratska vlada Indije, zbog zloupotreba koje su se činile u njegovo ime. Ali u izvornom obliku, pretvaranje u *sati* bio je dokaz najveće ljubavi što može da razume samo žena kada vidi kako gori leš muža kojeg obožava. Kao Sonja u ovom trenutku, koja vatru vidi kao neko oslobađanje, kao jedini način da okonča ovu sveobuhvatnu bol koja joj obuzima dušu.

Reaguj, kaže samoj sebi. Ne treba se prepustiti smrti. Život je borba, ona to dobro zna. Teži je fizički kontakt s decom. Potom, sa obnovljenim snagama, promaljavaju se iskristalisana osećanja: žudnja za pravdom, želja za osvetom zbog toga što su uradili njenom mužu, i duboka pobuna zbog neprihvatljivosti toga što se dogodilo. *Da li se to moglo izbeći*, neprestano se pita. Ona se trudila da u tome uspe u skladu sa svojim mogućnostima, proučavajući lica svih koji su se približavali njenom mužu na izbornim mitinzima, pokušavajući da predvidi neko razotkrivajuće ispučjenje oružja ispod košulje, ili sumnjivi pokret nekog potencijalnog ubice. Uvek je znala da se tako nešto može desiti. Znala je to od dana kada je Radživ popustio molbi svoje majke, Indire Gandi, koja je tad bila premijerka, i upustio se u politiku. Zbog toga, kada je pre dva dana zazvonio telefon u deset do jedanaest noću, u tako neuobičajene sate, Sonja se okrenula u krevetu i prekrila uši kao da se štiti od udarca za koji je znala da svaki čas treba da primi. Najgora vest u njenom životu bila je, u osnovi, jedna očekivana vest. Sonja ju je još više očekivala otkad je saznala da je vlada ukinula Radživu najviši stepen zaštite koja mu je kao premijeru pripadala. U birokratskom žargonu, bila je Z kategorije, a to mu je davalo pravo na zaštitu TSZ-a (Tima specijalne zaštite), što bi ga zaštitilo od terorističkog atentata. Zašto su mu je ukinuli iako se ona toliko žalila? Zbog nemara? Ili zato što je taj prividni „zaborav“ išao na ruku planovima njegovih političkih protivnika?

Jedna suva, reska, neopisiva buka vraća je u stvarnost. Zvuči kao neki pucanj. Ili kao neka mala eksplozija. Svi koji su došli na kremaciju znaju o čemu se radi. Jedni obaraju glavu, drugi gledaju u nebo, treće je spektakl tako obuzeo da deluju kao da su hipnotisani i nastavljaju da

gledaju. Lobanja je eksplodirala usled pritiska toplote. Duša pokojnika je sad slobodna. Ritual je završen. Ljudi bacaju latice cveća u plamen dok nastaje druga potresna slika. Duge i nežne ruke koje su milovale svoju decu i isto tako popravljale neki električni aparat ili potpisivale međunarodne ugovore otkrile su se i pri tom pokazale crne prste koji se dižu i savijaju u srceparajućem opraštanju sa onoga sveta. Zbogom, zauvek.

Sonja je briznula u plač. Gde je uteha? U kojem bogu je treba tražiti? Koji to bog dozvoljava da se jedan dobar čovek poput Radživa rasprsnе u hiljadu delova zbog fanatizma drugih ljudi, koji isto imaju porodicu, koji isto imaju decu, koji isto znaju da miluju i vole? Kakav smisao da dâ ovoj tragediji? Njena deca, zabrinuta da bi mešavina dima, pepela i intenzivne emocije mogla da joj izazove novi astmatični napad, okružuju je dok se ona smiruje i razmišlja, uništena iznutra, kako se njen san da proživi duge godine sreće pored svoga muža pretvara u dim. *Ciao, amore*, do sledećeg života. Cela Indija će je zapamtiti takvu, na nogama i nepomičnu poput kamena, stoičku, gluvu za povike gomile u delirijumu dok vatra uništava leš njenog muža. Ona je živa slika nagomilanog bola.

Brujanje jednog vojničkog helikoptera zaglušuje pesme i uzvike svetine. Ljudi podižu pogled ka nebu, beličastom od vrućine i prašine, da bi dočekali kišu ružinih latica koje padaju iz naprave koja kruži iznad lomače. Dok telo dogoreva, porodica se spušta niza stepenište platforme. Uz nesiguran korak i izobličjenih lica, primaju reči saučešća predsednika Republike. U tipično indijskom neredu, ostale ličnosti se guraju. Svi žele da kažu Sonji nekoliko reči: američki potpredsednik, kralj Butana, premijeri Pakistana, Nepala i Bangladeša, stari premijer Edgard Hit, potpredsednici Sovjetskog Saveza i Kine, stara prijateljica Benazir Buto, itd. Međutim, niko ne uspeva da priđe udovici, jer iznenada nastaje haos. Stvar je u tome da leš ne pripada samo porodici ili stranim zvaničnicima. Gomila, čije prve redove čine vojnici i vođe Radživove stranke, smatra da pripada i njima. Predstavljaju samo jedan zanemarljiv deo od četrdeset miliona pristalica stranke koja pod banalnim i veoma neupadljivim nazivom Kongresna partija predstavlja najveću demokratsku političku organizaciju na svetu. Nastala je polovinom devetnaestog veka kao udruženje političkih grupacija koje

su zahtevale jednakost u pravima Indijaca i Engleza unutar Carstva. Mahatma Gandhi ju je pretvorio u jednu stabilnu stranku čiji je cilj bio dostizanje nezavisnosti nenasilnim sredstvima. Nehru je bio njen predsednik, posle je to bila njegova ćerka Indira, a Radživ je bio poslednji. Uprkos užarenom vazduhu koji je nemoguće udisati, vojnici sada žele izbliza da vide posmrtnu ostatku njihovog vođe pretvorene u pepeo. Svi žele da osete plamen smrti i uspomene, pa zato čupaju metalne ograde kao da su to slamke sena i ustremljuju se ka lomači uz uzvik: „Radživ Gandhi je besmrtan!“ *Crni tigrovi*, elitna garda, mora da interveniše. Formiraju ljudsku barijeru oko porodice i odlučuju se na borbu prilikom povlačenja, korak po korak, između histeričnih povika jedne razuzdane svetine, sve dok ne dođu do automobila i ostave ih na sigurnom.

Sledećih dana, Sonja, u stanju šoka, povlači se u samu sebe. Živi povučena u svojim sećanjima na Radživa, a kada izađe iz svog sanjarenja i nađe se pred užasnom stvarnošću njegovog odsustva, brizne u plač. Ne može da prestane da misli na svog muža, ne želi da prestane da misli na njega, kao da je to novi način kojim bi ga usmrtila. Nije čak želela da se razdvoji od te dve urne u kojima se nalazi pepeo, ali to je deo rituala da smrt ponovo postane život.

Četiri dana nakon kremacije, 28. maja 1991. godine, Sonja, u pratnji svoje dece, penje se u jedan specijalan kupe voza koji ih odvodi u Alahabad, grad Nehruovih, gde je sve počelo pre više od sto godina. U kupeu potpuno prekrivenom belom tkaninom, prošaranom cvetovima margarite i jasmína, na nekoj vrsti postolja pored jedne nasmejane Radživove uramljene fotografije smeštene su urne. Sonja, Prijanka i Raul putuju sedeći na podu. Voz staje na svakoj stanici u tom nizu, krcate ljudima koji dolaze da odaju počast uspomeni na njihovog vođu. Sonja se guši od emocija koje je preplavljaju, ali ni za šta na svetu ne bi propustila da pozdravi ove siromaha koščatih lica umrmljanih znojem i suzama koji se uprkos svemu osmehuju da bi joj ponudili svoju utehu. Osmesi indijskih siromaha nisu materijalni poklon, ali on se ugnezdi u srcu. Nehru, njena svekrva i njen muž govorili su: poverenje naroda, toplina ljudi, strahopoštovanje i, zašto da ne, ljubav koju ti pružaju nadomešćuju sva žrtvovanja. To je istinska hrana pravog političara,

opravdanje za sve njegove nedaće, ono što daje smisao njegovom radu, njegovom životu. Tokom dvadeset četiri sata koliko je potrebno da se vozom koji su novinari krstili imenom *hart-brejk ekspres* – ekspresni voz slomljenog srca* – obiđe šeststo kilometara puta, Sonja može da izmeri intenzitet ljubavi naroda prema njihovoj političkoj porodici, „porodica“, kako je poznata među Indijcima, toliko popularna da nije potrebno precizirati o kojoj porodici se radi. Porodica koja je vladala Indijom tokom više od četiri decenije, ali koja četiri godine nije na vlasti. Sonja posmatra svog sina Raula, koji je zaspao između dve stanice. Daj bože da se porodica nikada ne vrati na vlast. Prijanka odsutno gleda i takođe je iscrpljena. Ima velike sličnosti sa Indiom, isti stav, iste blistave i inteligentne oči. Neka nas bog čuva.

U Alahabadu, pepeo je odložen u *Anand Bavan*, starinsku palatu Nehruovih, koju je Indira, kada je bila imenovana za premijerku, pretvorila u muzej otvoren za javnost. Jedno unutrašnje dvorište u mauritanskom stilu s fontanom u centru podseća na prvobitnog vlasnika, jednog muslimanskog sudiju Vrhovnog suda koji je 1900. godine vilu prodao Motilalu Nehruu, Radživovom pradedi, sjajnom advokatu koji je zarađivao toliko novca da je, kaže legenda, svoju odeću slao brodom u jednu praonicu veša u Londonu. Taj korpulentan čovek, koji je uvek imao guste brkove i oblačio se kao neki *džentlmen*, koji je bio ekstrovertan, prijatan, *bonvivan*** i šaljivdžija, obožavao je svog sina Džavaharlala, možda zato što je bio poslednji koji mu je ostao, pošto je u prošlosti bio izgubio dva sina i jednu ćerku. Ta ljubav, intenzivna i uzajamna, bila je u osnovi borbe za nezavisnost šestine populacije. Motilal je želeo da njegov sin razvije sav svoj potencijal, što je značilo da treba da mu pruži nabolje moguće obrazovanje, čak i ako to vodi njihovom razdvajanju: „Nikada nisam mislio da te toliko volim kao kada sam prvi put morao da te ostavim u Engleskoj, u internatu koledža“, napisao mu je pošto nije mogao da se oporavi od nespokojstva što ga je ostavio samog, tako daleko, s trinaest godina. Motilalova godišnja zarada bila bi dovoljna da mu započne neki posao i obezbedi ga za ceo život. Ali za oca je to bio jedan olak i sebičan stav: „Bez trunke gordosti, mislim da

* Heart-break express (eng.). (Prim. prev.)

** Bon vivant (fr.) Veseljak. (Prim. prev.)

sam osnivač sreće Nehruovih. Vidim te, moj voljeni sine, kao čoveka koji će biti sposoban da gradi na tim temeljima koje sam udario, i nadam se da ću imati zadovoljstvo da vidim kako jednog dana niče jedna časna firma koja će se uzdići sve do neba...“ Ta časna firma je završila kao borba za nezavisnost zemlje, u koju su se otac i sin umešali svim snagama svojih ubedenja.

Život Nehruovih se promenio kada je Džavaharlal predstavio svom ocu advokata koji se upravo vratio iz Južne Afrike i koji je organizovao otpor kolonijalnim engleskim vlastima. Bio je jedinstven čovek, obučen u *doti*, ručno pletene pantalone od grubog pamuka. Imao je nesrazmerno duge ruke i noge zbog kojih je podsećao na neku dugonogu pticu. Njegove sitne crne oči zatvarale bi se kada bi se, iza svojih naočara metalnih okvira, naoružao svojim uobičajenim osmehom, podjednako zluradim i dobroćudnim. Obožavan poput sveca kod svojih učenika, bio je, međutim, jedan sposoban političar koji je vladao umetnošću jednostavnih gestova pomoću kojih je mogao da komunicira s dušom Indije. Mladi Nehru ga je smatrao genijem.

Tako je Mahatma Gandhi stupio u kontakt s tom porodicom, i zauvek je promenio. Ekstravagantni Motilal napustio je eleganciju radi jednostavnosti, zamenio je svoju odeću od flanela iz *Sevil Roua** i cilindre za *doti*, poput Gandija. Ponudio je svoje bogatstvo i svoju kuću pokretu za nezavisnost. Motilal je pretvorio ogromni salon u salu za sastanke Kongresne partije. Dom Nehruovih se malo-pomalo pretvorio u dom čitave Indije. Uvek je bilo mnoštvo simpatizera na kapiji koji su hteli da vide tog oca i sina, želeći da dobiju njihov *daršan*, stari običaj religijskog porekla koji se sastoji u traženju vizuelnog kontakta sa osobom koja je predmet velikog obožavanja da bi tako dobili njen blagoslov, ako ne mogu da im dodirnu stopala ili šake. Sve do kraja života, Motilal, oboleo od fibroze i raka, delio je zatvorsku ćeliju u Najnitalu sa svojim sinom, koji ga je negovao koliko je mogao. Poglavar je umro ne dočekavši nezavisnost, ne saznajući da će njegov sin, koji će svetu biti poznat kao Nehru, biti izabran za prvog mandataru nove nacije. Umro je u toj kući, Anand Bavan, jednog februarskog dana 1931. godine, u društvu svoje žene, dok mu je sin držao glavu u krilu.

* Poznati tržni centar u Mejferu, centru Londona. (Prim. prev.)